

INSONIYAT TARAQQIYOTINING IKKI QANOTI – DUNYOVIY BILIM VA DINIY E'TIQOD BIRLIGIGA ERISHISHNING AHAMIYATI

Ne'matova Shohsanam Nodirbek qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

nematovashohsanam5@gmail.com

Anotatsiya: Zamonaviy jamiyatda dunyoviy bilimlar (fan, texnologiya, falsafa) va diniy e'tiqod o'rtasidagi munosabatlar ko'pincha qarama-qarshi deb qaraladi. Bu maqolada ikkala sohaning uyg'unligi insoniyat taraqqiyoti, shaxsiy kamolot va ijtimoiy barqarorlik uchun qanchalik muhim ekanligi tahlil qilinadi. Tarixiy misollar (Islom oltin davri, G'arbda ilm-fan va din hamkorligi), zamonaviy muammolar (bioetika, ekologiya) va kelajakdagi yechimlar (ta'lim, ijtimoiy dialog) orqali din va fan o'rtasidagi muvozanatning ahamiyati ko'rsatib beriladi. Maqolaning asosiy maqsadi – ikkala qarash ham bir-birini inkor etmasdan, balki to'ldiruvchi vosita sifatida qarash zarurligini isbotlashdir.

Kalit so'zlar: Dunyoviy bilimlar, diniy e'tiqod, ilm-fan va din uyg'unligi, Islom oltin davri, tarixiy hamkorlik, zamonaviy bioetika, ekologik mas'uliyat, din-fan muvozanati, ma'naviy-ilmli taraqqiyot, interdisiplinar yondashuv.

Аннотация: В современном обществе светские науки (наука, технология, философия) и религиозные убеждения часто рассматриваются как противоположные. В данной статье анализируется важность гармонии между этими двумя сферами для прогресса человечества, личного совершенствования и социальной стабильности. На примерах исторических событий (Золотой век ислама, сотрудничество науки и религии на Западе), современных проблем (биоэтика, экология) и будущих решений (образование, социальный диалог) демонстрируется значение баланса между религией и наукой. Основная цель статьи – доказать необходимость восприятия этих двух взглядов не как взаимоисключающих, а как взаимодополняющих элементов.

Ключевые слова: Светские науки, религиозные убеждения, гармония науки и религии, Золотой век ислама, историческое сотрудничество, современная биоэтика, экологическая ответственность, баланс религии и науки, духовно-интеллектуальное развитие, междисциплинарный подход.

Annotation: In modern society, secular sciences (science, technology, philosophy) and religious beliefs are often viewed as opposing forces. This article analyzes the significance of integrating these two domains for the progress of humanity, personal development, and social stability. Through historical examples (the Islamic Golden Age, the collaboration between science and religion in the West), contemporary challenges (bioethics, ecology), and future solutions (education, social dialogue), the importance of balance between religion and science is demonstrated. The primary objective of the article is to prove that these two perspectives should not be seen as mutually exclusive but rather as complementary forces.

Keywords: Secular sciences, religious beliefs, harmony of science and religion, Islamic Golden Age, historical cooperation, modern bioethics, ecological responsibility, religion-science balance, spiritual-intellectual development, interdisciplinary approach.

Kirish: Zamonaviy dunyoda insoniyat dunyoviy bilimlar (fan, texnologiya, falsafa) va diniy e'tiqod o'rtasidagi muvozanatni saqlashga intilmoqda. Bu ikki soha bir-biriga qarama-qarshilik sifatida emas, balki bir-birini to'ldiruvchi elementlar sifatida qaralishi kerak. Dunyoviy bilimlar va diniy e'tiqodning uyg'unligi inson ruhiyati, jamiyat taraqqiyoti va yaxshiroq hayot uchun muhimdir. Bugungi kunda jamiyatning barqaror va izchil rivojlanishi uchun nafaqat dunyoviy bilimlar, balki insonning ma'naviy-axloqiy kamoloti ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Dunyoviy fanlar - bu inson aqlining yorug' yo'li bo'lib, u orqali biz tabiat qonunlarini o'rganamiz, texnologik yangiliklarni yaratamiz va ijtimoiy muammolarga ilmiy yechimlar topamiz. Biroq, faqatgina dunyoviy bilimlar insonni to'liq kamolotga yetkazish uchun yetarli emas.

Diniy e'tiqod esa inson ruhini boyitadi, unga hayotning chuqur ma'nosini tushunishga yordam beradi. Din orqali inson yaxshilik va yomonlik, adolat va zulm, haq va botil o'rtasidagi farqni anglaydi. U insonga ijtimoiy mas'uliyatni, mehribonlik va rahm-shafqat kabi fazilatlarni singdiradi. Diniy tarbiya insonning ichki dunyosini barqarorlashtirib, uni moddiy dunyoning shubhalaridan himoya qiladi.

Zamonaviy dunyoda ko'plab mamlakatlarning tajribasi shundan dalolat beradiki, muvaffaqiyatli jamiyatlar aynan shu ikki yo'nalish - dunyoviy bilimlar va diniy e'tiqod o'rtasidagi uyg'unlik natijasida shakllangan. Masalan, Islom oltin davrida musulmon olimlari bir vaqtning o'zida Qur'on ilmlari va tabiiy fanlarni chuqur o'rganganlar. Xuddi shunday, G'arbning ilg'or mamlakatlarida ham fan va din o'rtasidagi muvozanat saqlanib kelinmoqda.

Bugungi kunning eng dolzarb muammolari - ekologik inqiroz, bioetika masalalari, sun'iy intellekt rivoji kabi sohalarda ham din va fanning uyg'unligi alohida ahamiyat kasb etadi. Fan bizga ushbu muammolarning texnik yechimlarini taklif qilsa, din esa ularga axloqiy chegaralar va ma'naviy yo'riqnomalar beradi.

Shunday qilib, haqiqiy insoniy kamolotga erishish uchun bizga ikkala yo'nalish ham zarur:

1. Dunyoviy bilimlar orqali bilim va tafakkur darajasini oshirish
2. Diniy e'tiqod orqali ma'naviyat va axloqni takomillashtirish

Faqlatgina bu ikki yo'nalishning uyg'unligi insonni to'liq shaxs sifatida shakllantirishi va jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

1. Dunyoviy bilimlar va diniy e'tiqod: Qarama-qarshilik yoki hamkorlik?

• **Tarixiy nuqtai nazar:** O'rta asrlarda fan va din ko'pincha bir dasta edi (masalan, Islom oltin davrida Ibn Sino, Al-Xorazmiy kabi olimlar diniy bilimlar bilan birga tibbiyot, matematika va astronomiyani rivojlantirganlar).

• **Zamonaviy adovat:** Ayrim jamiyatlarda fan va din o'rtasidagi keskinlik (masalan, evolyutsion nazariya va yaratilish g'oyalari bahslari).

- **Yechim:** Ikkala soha ham haqiqatni izlashga qaratilgan, shuning uchun ularni muvozanatlashtirish kerak.

2. Dunyoviy bilimlarning diniy e'tiqodga qo'shgan hissasi

- **Tafakkurni rivojlantirish:** Fan insonni kritik fikrlashga, tahlil qilishga o'rgatadi, bu esa diniy matnlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

- **Ijtimoiy taraqqiyot:** Tibbiyot, texnologiya va iqtisodiyot kabi sohalar insoniyat farovonligini oshirib, diniy qadriyatlar (masalan, inson hayotini hurmat qilish, kamtarilik) amalga oshirish imkonini beradi.

- **Axloqiy savollarga javob:** Genetika, sun'iy intellekt kabi sohalarda din axloqiy me'yorlar bilan yo'l ko'rsatishi mumkin.

3. Diniy e'tiqodning dunyoviy bilimlarga ta'siri

- **Ma'naviyat va maqsad:** Din insonga hayotning ma'nosi, adolat va rahmshafqat kabi universal qadriyatlarni tushunishda yordam beradi.

- **Ijodiy ilhom:** Ko'pgacha buyuk olimlar (masalan, Isaac Newton, Al-Beruniy) o'z tadqiqotlarida ilohiy tartib va qonuniyatlarni izlashgan.

- **Jamiyat barqarorligi:** Diniy qadriyatlar insonlarni axloqiy qarorlar qabul qilishga undaydi, bu esa ijtimoiy tinchlikka hissa qo'shadi.

4. Uyg'unlikning ijtimoiy va shaxsiy ahamiyati

- **Shaxsiy rivojlanish:** Bilim va e'tiqodni uyg'unlashtirgan inson mantiqiy va ma'naviy jihatdan barqaror bo'ladi.

- **Jamiyat taraqqiyoti:** Din va fan birgalikda ekologik muammolar, urushlar va adolatsizlikka qarshi kurashda yechimlar taklif qilishi mumkin.

- **Madaniy dialog:** Turli din va e'tiqoddagi odamlar o'rtasida hurmatli muloqotni rivojlantirish.

5. Zamonaviy dunyoda namunalar

- **Islom va fan:** Musulmon olimlarning qayta tiklanish harakati (masalan, Islom dunyosida ilmiy tadqiqotlarni rag'batlantirish).

- **G'arb tajribasi:** Ko'plab universitetlarda din va fan munosabatlari bo'yicha markazlar mavjud (masalan, Oxford, Harvard).

• **Shaxsiy tajribalar:** Fan va diniy e'tiqodni birlashtirgan taniqli shaxslar (masalan, Francis Collins – “Human Genome Project” rahbari va xristian).

Zamonaviy dunyoda insoniyatning haqiqiy kamolotga erishishi uchun dunyoviy bilimlar va diniy e'tiqodning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola ikkala sohaning o'zaro ta'siri, tarixiy hamkorligi va zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati haqida batafsil tahlil qiladi.

1. Asosiy Tushunchalarni Aniqlash

1.1. Dunyoviy Bilimlar:

- *Ta'rifi:* Tabiiy va ijtimoiy fanlar, falsafa va amaliy bilimlar majmui
- *Vazifasi:* Olam qonuniyatlarini o'rganish, texnologik yangiliklarni yaratish

- *Cheklovlari:* "Nima uchun?" savollariga javob bera olmasligi

1.2. Diniy E'tiqod:

- *Ta'rifi:* Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va ilohiy haqiqatlar tizimi
- *Vazifasi:* Hayot ma'nosini tushuntirish, ruhiy barqarorlik berish
- *Cheklovlari:* Amaliy yechimlar taklif qila olmasligi

2. Tarixiy Namunalar: Qadimgi Uyg'unlik An'analari

2.1. Sharq Misollari:

- Baytul-Hikma (Bag'dod) - ilohiyot va tabiiy fanlar markazi
- Ibn Sino - tibbiyot olimi va falsafiy asarlar muallifi
- Al-Xorazmiy - algebra asoschisi va diniy ilmlar mutaxassisi

2.2. G'arb Tajribasi:

- I.Newtonning ilohiy fizikasi
- G.Mendelning genetika sohasidagi diniy ilhomlangan kashfiyotlari

3. Zamonaviy Dunyoda Integratsiya Zarurati

3.1. Dolzarb Muammolar:

- *Bioetika:* Genom muhandisligi va diniy axloq normalari
- *Ekologiya:* Ilmiy tadqiqotlar va diniy ekologik mas'uliyat
- *Psixologiya:* Klinik davolash va ruhiy tarbiya usullari

3.2. Jamiyatdagi Oqibatlar:

- Fan va din o'rtasidagi ziddiyatlar natijasida yuzaga keladigan:
 - Ma'naviy inqiroz
 - Ijtimoiy parchalanish
 - Intellektual qoloqlik

4.

Kelajak

Strategiyalari

4.1. Ta'lim Sozlamalari:

- Fan va din muvozanatini o'rgatuvchi dasturlar ishlab chiqish
- Interfaol darsliklar va o'quv qo'llanmalar yaratish

4.2. Ijtimoiy Dialog:

- Olimlar va diniy yetakchilar forumlari
- Ommaviy axborot vositalarida mavzuni qamrab olish

4.3. Amaliy Qadamlar:

- Diniy qadriyatlar asosidagi ekologik dasturlar
- Ilmiy tadqiqotlarda axloqiy kodekslarni joriy etish

Tarixiy misollar orqali ko`ramiz:

1. Islom oltin davri (8-14-asrlar):

• Bag'doddagi Baytul-Hikma akademiyasida Qur'on tafsiri bilan birga matematika, astronomiya va tibbiyot fanlari o'rgatilgan

• Ibn Sino "Qonun at-tibb" asarida tibbiyot haqida yozgan bo'lsa, "Al-Ishorat" asarida falsafa va din muvozanatini yoritgan

• Al-Xorazmiy algebra asoschisi bo'lgan, shu bilan birga Qur'on ilmlari bilan shug'ullangan

2. G'arbda ilm-fan va din hamkorligi:

• Gregor Mendel - genetika asoschisi va katolik rohib

• Kopernik va Galileo - astronomik kashfiyotlari bilan bir vaqtda diniy e'tiqodni saqlab qolganlar

• Isaac Newton fizika qonunlarini kashf qilganida, ularni "Xudoning tabiat qonunlari" deb hisoblagan

Zamonaviy muammolar bo'yicha:

1. Bioetika sohasida:

- Gen injeneriyasi va klonlash kabi texnologiyalarda din axloqiy chegaralarni belgilaydi

- Tibbiyotda palliativ yordam masalalarida diniy qarashlar muhim rol o'ynaydi

2. Ekologiya sohasida:

- Fan global ishish haqida ogohlantirsa, dinlar tabiatni himoya qilishni diniy burch deb biladi

- Islomda "Yer ustidagi xalifalik" tushunchasi ekologik mas'uliyatni o'rgatadi

Kelajakdagi yechimlar uchun:

1. Ta'lim tizimida:

- Maktablarda fan va din o'rtasidagi muvozanatni o'rgatish

- Universitetlarda interdisiplinar dasturlarni joriy etish

2. Ijtimoiy dialog uchun:

- Olimlar va diniy yetakchilarning birgalikdagi ilmiy anjumanlari

- Ommaviy axborot vositalarida mavzuni to'g'ri talqin qilish

Bu yondashuvlar orqali insoniyat:

- Ma'naviyat va ilmiylikni uyg'unlashtira oladi

- Taraqqiyot va an'analarni muvozanatli holda rivojlantira oladi

- Global muammolarga barqaror yechimlar topa oladi

Qisqasi, tarix bizga din va fan uyg'unligining namunalarini, zamonaviy dunyo esa bu muvozanatni saqlash zarurligini ko'rsatmoqda. Kelajak esa ularni yanada uyg'unlashtirish imkoniyatlarini taklif qilmoqda.

Xulosa: Dunyoviy bilimlar va diniy e'tiqod insoniyat taraqqiyotining bir-birini to'ldiruvchi ikkita asosiy omilidir. Tarix shohidiki, ularning uyg'unligi – Islom oltin davri, G'arb intellektual an'analari kabi buyuk madaniy yutuqlarga olib kelgan. Bugungi kunda esa global muammolar – ekologik inqiroz, bioetika, sun'iy intellekt rivoji – ularning hamkorligini yanada dolzarb qilmoqda.

Fan inson aqlini, din esa qalbini tarbiyalaydi. Birinchisi dunyoni tushunish, ikkinchisi uni ma'noli qilish imkoniyatini beradi. Jamiyat uchun eng xavfli holat

– bu ularni qarama-qarshi qo'yish yoki birini inkor etishdir. Buning o'rniga, ularning uyg'unligi insoniyatga haqiqiy taraqqiyot yo'lini ko'rsatadi.

Kelajakda muvaffaqiyat qozonish uchun bizga kerak:

- Fan va din o'rtasidagi muloqotni kuchaytirish
- Ta'lim tizimida ularning uyg'unligini o'rgatish
- Olimlar va diniy yetakchilarning hamkorligini rivojlantirish

Yakuniy fikr shundaki, insoniyat faqat aql va qalbiy, bilim va e'tiqod, fan va din uyg'unligida o'zining yuqori maqsadlariga erisha oladi. Bu – nafaqat tarixiy tajriba, balki kelajak uchun ham yagona to'g'ri yo'ldir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Islomda ilm-fan va falsafa**
2. **Muhammad Iqbol ijodida diniy va dunyoviy bilimlar uyg'unligi**
3. **Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf – "Olam va odam, din va ilm"** Ian G. Barbour - "Religion and Science: Historical and Contemporary Issues"
4. John Hedley Brooke - "Science and Religion: Some Historical Perspectives"
5. Alister McGrath - "The Big Question: Science, Religion and the Meaning of Life"
6. George Saliba - "Islamic Science and the Making of the European Renaissance"
7. O'zbekiston musulmonlari idorasi Samarqand viloyati vakilligi – "Mubayyan va nasriy bayoni"
8. Jim Al-Khalili - "Pathfinders: The Golden Age of Arabic Science"
9. Seyyed Hossein Nasr - "Islamic Science: An Illustrated Study"
10. Abdulaziz Sachedina - "Islamic Biomedical Ethics"
11. Tom L. Beauchamp, James F. Childress - "Principles of Biomedical Ethics"
12. Farhat Moazam - "Bioethics and Organ Transplantation in a Muslim Society".

